

Vad är tvångssparande?

Ekonomer har en tendens att överbetona "den fria marknadslösningen", menar Jan Bröms i en kommentar till löntagarfondsdebatten. Kan vi över huvud taget tala om alltför låga investeringar eller för låg sparkvot, när vi vet vilka restriktioner som finns på olika marknader? Är verkligen ett obligatoriskt medborgarsparande mera ett tvångssparande än t ex det sparande som följer av en moms-höjning eftersom ekonomer gärna accepterar det senare men inte det förra.

Hans Tson Söderström diskuterar i *Ekonomisk Debatt* 5/1981 förutsättningarna för att olika former av löntagarfondssystem skall vara förenliga med marknadsekonomin. Det är en uppsats vars resonemang och slutsatser jag kan instämma i och sympatisera med i de flesta avseenden. Men en punkt tycker jag kan vara värd en del ytterligare diskussion. Det är när han påstår att omfattningen av det totala privata sparandet skulle kunna återspegla en *önskvärd tillväxt* och ge underlag för en mer rationell ekonomisk politik.

Så är det enligt teorin. Producenter, låntagare och långgivare skall enligt den mötas på en kapitalmarknad där det utbildas en marknadslösning som förenar de individuella nyttofunktionerna med avseende på konsumtion nu eller i framtiden och motsvarande produktionsmöjligheter för samhällsekon-

min. Men vad betyder denna teori i praktiken? Är det verkligen fråga om ett marknadsvillkor som vi har anledning att ta på allvar och slå vakt om i den ekonomiska politiken?

Hela problemet är naturligtvis oerhört komplext då det gäller samband som går från mikroteori till den makroekonomiska lösningen för sparande, investeringar och tillväxt. Ingen torde heller kunna överblicka vad som skulle bli resultatet på dessa variabler om vi löste upp de "snedvridningar" på marknaden som skatter, subventioner och en del andra offentliga utgifter får förutsättas utgöra i förhållande till den teoretiska idealbilden.

I praktiken uttalar sig de flesta av oss också om ekonomiska ting som om problemet inte existerar. "Vi har en för låg investeringskvot", är exempelvis ett vanligt påstående. Hur vet man det när hyrorna i nyproduktionen subventioneras med två tredjedelar? "Räntan är för låg", säger Hans Tson Söderström och går i samma fälla. Hur kan man överhuvud föreställa sig en marknadsränta med den ränteokänslighet hos hushållen som dagens marginalsatser ger? Räntan är samtidigt definitivt inte för låg med avseende på de investeringar vi anser oss behöva inom industriproduktionen. Och det är ju enligt teorin den enda faktor som skall styra "marknadslösningen" för ränta, sparande och investeringar.

Några frågor

Kan man säga att det förhållandet att realräntan i USA för närvarande ligger nära 10 procent, medan den i Sverige är noll eller negativ, har något med skillnader i hushållens tidspreferenser att göra?

Hur skall man tolka detta balansproblem när den offentliga sektorns sparande

Pol mag JAN BRÖMS är utredningschef vid SACO/SR.

de på kort tid går från stora överskott till gigantiska underskott?

Blir den optimala sparkvoten och investeringkvoten lägre om vi har ett pensionssystem enligt fördelningsprincipen än om det finansieras genom premiereservmetoden? Det individuella sparincitamentet påverkas åtminstone.

Är likviditetskvoter och obligationskö som håller räntan nere ett allvarligare marknadsingrepp än de skatter som sänker kapitalkostnaderna för hushåll och viss kapitalanvändning hos företagen? Eller är det ena en rationell konsekvens av det andra?

Om hushållen för att ställa upp med sparande signalerar genom högre räntekrav att de kräver en högre tillväxtpotential i investeringarna — hur skall man då i ett ojämviktsläge tolka den tillväxtsänkande kapitalstocksanpassning som blir en omedelbar följd av de högre kapitalkostnaderna? Frågan blir speciellt bekymmersam i ett läge som dagens, då en enig opinion ropar efter mer tillväxt.

Inga konkreta svar

Frågorna ovan antyder att teorin om en marknadslösning, som automatiskt förenar räntabilitet och medborgarnas tidspreferenser samt anger en önskvärd sparkvot, är allt annat än självklar. Den förutsätter sannolikt bl a rörliga växelkurser som tillåter en kostnadsanpassning som är förenlig med den önskade interna jämvikten, frånvaro av offentligt tvångssparande (såväl positivt som negativt), en önskad balans med utlandet och frånvaro av skatter och subventioner som förvrider kapitalkostnader och förräntningsanspråk.

Det är inget fel med en teori som ställer sådana höga "orealistiska" krav. Problemen uppkommer när vi inte kan ta den för vad den är — en mycket abstrakt utgångspunkt för tänkandet — och okritiskt ger den en normativ innebörd som i en ofullständig verklighet kan bli direkt missvisande om man inte håller alla reservationer levande.

Såvitt jag förstår har vi inga fasta utgångspunkter för att säga varken om vi

sparar för lite eller för mycket eller om vi investerar för mycket eller för lite.

Den praktiska slutsats man kan dra av det hela är — enligt min mening — den som Erik Lundberg drog redan 1960 när han skrev: "Det är en orimligt stark abstraktion att försöka föreställa sig den sparkvot och den räntenivå som skulle framkomma om de enskilda individerna, lösgjorda från statens och bolagens tvångssparandebojor och befriade från statens sociala förmyndarskap, skulle 'själva' på en fri marknad få 'rösta' för hur stort sparandet borde vara."

Den slutsats han då drog för sin egen fortsatta analys borde få prägla också löntagarfondsdebatten, nämligen att man tvingas utgå från den konkreta verkligheten och acceptera rådande former av tvångssparande vilket betyder "att problemet sålunda endast gäller att för det framkommande sparandet eftersträva ett optimalt användningssätt" (*Produktivitet och räntabilitet*, sid 217).

Vad är tvångssparande?

En anledning till att jag känt mig manad att ta upp den här frågan är de reaktioner jag mött från ganska många håll på den modell för "tvångssparande" jag lagt fram i löntagarfondsutredningen. Jag möter en närmast vördnadsfull respekt för alla goda marknadsegenskaper som fått känneteckna förslaget i övrigt, medan just tvångssparandemomentet har varit väldigt svårt att få accepterat.

Men vad är egentligen ett tvångssparande i en ekonomi där det bedrivs en medveten finanspolitik? Ingen kan vara omedveten om att den dag export och investeringar börjar växa blir det också nödvändigt att minska det statliga budgetunderskottet. Delvis kan det kanske ske genom besparingar, delvis genom automatiska inkomstökningar som följd av ett bättre resursutnyttjande, men sannolikt kommer också det procentuella skatteuttaget att behöva höjas. Innebär då detta ett tvångssparande?

Låt mig här för klarhetens skull inskjuta att just dessa finanspolitiska frågor inte bör få bli det centrala i löntagarfondsdebatten. Som nybliven ledamot i löntagarfondsutredningen protesterade jag mot att utredningen enligt min mening var på väg att göra sparatet till något av ett huvudmål för eventuella modellförslag. Detta framgår bl a av mitt särskilda yttrande, där jag säger att det inte är utredningens huvuduppgift att komma med förslag för att avlasta regeringen och riksdag finanspolitiska problem. Vad vi borde ha koncentrerat arbetet till i utredningen var att diskutera hur olika typer av fonder och kapitalförvandling skulle kunna påverka investeringar, företagande och tillväxt och att pröva dessa förslag mot alternativa former för ägandet.

Det föreföll mig närmast löjeväckande att så mycket energi och så många överord ägnades spareffekter motsvarande en ordinär momsförändring.

Att jag sedan — trots detta starkt markerade ogillande — kommit att lägga fram ett förslag som skenbart ompänner ett långt större sparande än något annat fondförslag är mer en tillfällighet än något annat. Mitt fondförslag — liksom varje annat — kan bara motiveras med de effekter det kan tänkas ha på kapitalanvändningen och när det gäller ägande- och maktspridning i samhället. Dess eventuella spareffekter är något jag varken vill ha beröm eller kritik för. De är närmast ointressanta.

Lika viktigt är att jag anser att det som i den allmänna debatten kallas för tvångssparande egentligen inte är något tvångssparande. Vad det ekonomiskt är fråga om är en *förmögenhetsomfördelning* från det offentliga till enskilda personer. En ändrad förmögenhetssituation kan i sin tur få effekter på investeringar och konsumtion. Det är först om och när sådana effekter uppkommer som det blir nödvändigt att på något sätt också öka sparatet i samhället.

Det här är något som icke-ekonomer kan ha mycket svårt att förstå. Också många ekonomer visar — som jag uppfattar det — luckor när frågan diskuteras.

Låt mig därför få pröva en "populär" argumentering: Antag att vi nästa år inför ett "tvångssparande" till staten där pengarna låses i såg 8 år. Finns det då någon anledning att tro att bara för att just ett tvångssparandeinstrument används i stället för en skatteköning så kommer de ekonomisk-politiska målen med avseende på privat och offentlig konsumtion, sysselsättning, bytesbalans osv att bli annorlunda än vad de annars skulle vara? Jag kan inte se några sådana skäl.

Min slutsats är därför att ett tvångssparande på kort sikt inte är något annat än att man sätter en annan rubrik på ett skatteuttag som under alla omständigheter skulle behöva tas ut. Därmed är det också en fråga som kan diskuteras helt oberoende av storleken på den offentliga sektorn och det totala tvångsintaget av köpkraft. Kortsiktigt är hela operationen med ett tvångssparande gratis sett från skattebetalarsynpunkt, därför att man under alla omständigheter fått betala den köpkraftsindragning som behövs för att upprätthålla en önskad samhällsekonomisk balans. Det intressanta är hur sparmedlen kommer att användas vid offentlig respektive enskild förvaltning.

Några egentliga finansieringsbehov uppkommer först om man låter "tvångssparandet" få effekter på den reala efterfrågan, exempelvis genom att medborgarna disponerar sitt sparkapital för investeringar inom näringslivet. Den dag industrin åter börjar visa investeringsvilja och ställer anspråk på kapitalmarknaden, måste budgetunderskottet krympas endera genom åtstramningar på utgiftssidan eller högre skatter.

Ytterligare finansieringsproblem uppkommer den dag sparmedlen frigörs för privat konsumtion. En sådan konsumtion måste naturligtvis liksom varje annan konsumtionsstimulans finansieras genom neddragningsåtgärder någon annanstans i ekonomin.

Under mellantiden menar jag att det sakligt och analytiskt är mest korrekt att betrakta ett s k tvångssparande främst som en tvångsvis överföring av samhäl-

lets totala förmögenhet från offentligt ägande till enskilt. I den modell för "medborgarkapital" jag lagt fram som SACO/SR:s representant i löntagarfondsutredningen är syftet just att en sådan överföring av den kapitalförval-

tande funktionen från staten till medborgarna skall kunna ge vissa gynnsamma effekter på den svenska ekonomin. Det är dessa som är intressanta att få diskutera.